

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Disability history: een review essay

Plak, F.C.K.; Pollaert, E.; Trigt, P.W. van

Citation

Plak, F. C. K., Pollaert, E., & Trigt, P. W. van. (2025). Disability history: een review essay. *Tijdschrift Voor Geschiedenis*, 138(2), 169-181. doi:10.5117/TvG2025.2.005.PLAK

Version: Publisher's Version
License: [Creative Commons CC BY 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4260179>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Disability History

Een review essay

Floris Plak, Eline Pollaert & Paul van Trigt

Abstract

Disability History: a review essay

In this essay the authors discuss the main trends in disability history in the last five years, and review a selection of relevant publications. After a short introduction to the field and to the Dutch context, they show first how disability historians have conceptualised disability as a social construct. Second, they argue that recent disability histories from below have been enriched by intersectional and transnational approaches. Historians increasingly study the intersection of disability with, for instance, race, and look beyond national borders. Moreover, disability historians increasingly question and historicize Anglo-American models of disability. The authors consider these trends as positive contributions to the field. They conclude by arguing that disability history could be further enriched by intersections with other disciplines, by methodological differentiation, and with a broader application of the concept of disability as an analytical tool. The authors advocate for disability to be added to every historian's toolbox.

Keywords: disability history, intersectionality, transnational history, disability studies

'Disability is everywhere in history, once you begin looking for it, but conspicuously absent in the histories we write.'¹

Eén van de meest geciteerde uitspraken over *disability history*, de geschiedenis en geschiedschrijving betreffende handicap, is de bovenstaande uitspraak van de Amerikaanse historicus Douglas Baynton. Uit dit citaat spreekt de ambitie van de zogenaamde *new disability historians* die sinds de laatste eeuwwisseling pleiten voor het gebruik van *disability*/handicap als analytische lens,

vergelijkbaar met *gender*.² Volgens hen is *disability history* niet alleen de geschiedschrijving over handicap en gehandicapte mensen, maar is het ook een manier van kijken naar maatschappelijke normen. Als je je bewust bent van handicap als iets dat afwijkt van dominante normen over lichaam en geest, dan zie je het overal – dus ook in het verleden. Maar je kunt handicap ook waarnemen in de meeste simpele dingen

¹ Douglas C. Baynton, 'Disability and the justification of inequality in American history', in: Paul K. Longmore en Lauri Umansky (red.), *The new disability history: American perspectives* (New York 2001) 33-57, aldaar 52.

² Catherine J. Kudlick, 'Disability history: why we need another "other"', *The American Historical Review* 108.3 (2003) 763-793.

zoals bijvoorbeeld de zin ‘dan zie je het overal’: we gaan er stilzwijgend vanuit dat iedereen kan kijken, maar vanuit het perspectief van handicap weten we dat we daar niet zomaar vanuit kunnen gaan. Historicus Douglas Baynton constateert ook dat handicap vrijwel afwezig is in de verhalen die wij over het verleden vertellen. Dat lijkt het laatste decennium veranderd: *disability history is booming*.³ In dit artikel bespreken en evalueren we de historiografische groei en bloei in de afgelopen vijf jaar.

Maar eerst: waar komt dit onderzoeksveld vandaan en welke rol speelt het in Nederland? *Disability history* kent een politieke oorsprong en drijfveer. In de jaren 1980 nam de emancipatiebeweging van gehandicapte mensen internationaal een vlucht. Onderdeel van deze emancipatie was de ontwikkeling van *disability studies*: wetenschappelijk onderzoek over handicap voor, door en met gehandicapte mensen. De geschiedenis van handicap moest dus ook geschreven worden door ervaringsdeskundigen zelf en/of vanuit hun perspectief. Vanaf het begin was het inzicht dat handicap geen of niet alleen een medisch gegeven is, maar een sociaal-cultureel fenomeen één van de belangrijkste uitgangspunten voor *disability studies/history*. Dankzij de nadruk op handicap als sociaal-cultureel verschijnsel was een historisch perspectief altijd belangrijk voor het, over het algemeen toch sociaalwetenschappelijk georiënteerde, *disability studies*. Voor historici die zich met *disability history* inlieten, leidde dit inzicht tot het benadrukken van het verschil met

medische geschiedenis. Vanaf de eeuwwisseling wordt, mede dankzij *new disability historians* zoals Baynton, steeds vaker de nadruk gelegd op handicap als een krachtig analytisch instrument. Via handicap als maatschappelijk construct kunnen machtsstructuren zichtbaar(der) gemaakt worden. Validisme is in dit verband een belangrijk begrip, dat de individuele en maatschappelijke vooroordelen en uitsluiting beschrijft die mensen met een handicap op grond van hun lichamelijk en/of cognitief functioneren ervaren. Handicap genereert allerhande inzichten in historische ontwikkelingen, al dan niet in samenhang (of intersectie) met andere categorieën zoals ras, gender en klasse en daaraan gekoppelde uitsluitingsmechanismen zoals racisme, seksisme en klassisme. Zo noemen historici in een recente discussie over handicap in de Franse historiografie de onverwachte macht die vrouwen in de negentiende eeuw bleken te hebben over hun gehandicapte echtgenoten en stellen zij dat de Franse protesten in 1968 niet goed te begrijpen zijn zonder oog te hebben voor gehandicapte activisten.⁴ Handicap als analytische categorie is dus niet alleen relevant voor historici die zich bezighouden met de geschiedenis van handicap, maar voor alle historici.

De ontwikkeling van *disability studies/history* is grotendeels een Anglo-Amerikaanse aangelegenheid. In Nederland is er sinds 2013 een sociaalwetenschappelijke georiënteerde leerstoel *Disability Studies* en verhouden een aantal individuele historici zich expliciet tot deze jonge onderzoekstraditie.⁵

3 Daniel Blackie en Alexia Moncrieff, ‘State of the field: Disability history’, *History* 107:377 (2022) 789–811 (geraadpleegd op 8 mei 2025, via: <https://doi.org/10.1111/1468-229X.13315>). Deze tekst bevat een goed overzicht van de recente literatuur. Blackie en Moncrieff proberen, anders dan wij ambiëren, zo compleet mogelijk te zijn.

4 Rebecca P. Scales e.a., ‘Disability history in France: past, present and future’, *French History* (2024) (geraadpleegd op 23 april 2024, via: <https://doi-org.ezproxy.leidenuniv.nl/10.1093/fh/crae007>).

5 Waarbij de onlangs overleden Inge Mans als één van de eerste Nederlandse *disability historians* mag gelden. Een Nederlands initiatief waarbij verschillende

In dit artikel zullen we laten zien dat de Anglo-Amerikaanse oriëntatie nog steeds belangrijk is, maar gaan we ook in op de recente verrijking van het onderzoek vanuit transnationaal perspectief. We bespreken daartoe verschillende publicaties en sluiten het artikel af met aanbevelingen voor nieuw onderzoek, waarbij we ook terugkomen op de ambitie om handicap als analytische categorie te gebruiken. In ons artikel zullen we naast het Engelse *disability*, ook het Nederlandse begrip handicap gebruiken. Er zijn verschillende manieren om met terminologie rondom handicap om te gaan. Vaak wordt er gebruik gemaakt van *person first* taal ('persoon met een handicap') of *identity first* taal ('gehandicapt persoon').⁶ In individuele gevallen is persoonlijke voorkeur wat ons betreft leidend. In dit artikel kiezen we voor *identity first* taal omdat dit het *disability studies* perspectief benadrukt waarin handicap wordt benaderd als maatschappelijk construct en analytische categorie.

Disability history als disability studies

Het politieke engagement van *disability studies*, het sociaal-culturele begrip van handicap en het gebruik van handicap als categorie van historische analyse zien we terug in een drietal recent verschenen boeken, die niet toevallig in de Amerikaanse context gesitueerd moeten worden. In de eerste plaats Susan Burch's *Committed: Remembering native kinship in and beyond institutions*.⁷ Dat is een studie naar het federale psychiatrische ziekenhuis *Canton Asylum*

for Insane Indians (South Dakota, Verenigde Staten). Tussen 1902 en 1934 werden daar bijna 400 oorspronkelijke Amerikanen uit meer dan 50 verschillende naties vastgezet op basis van psychiatrische diagnoses en gedwongen tot onbetaalde arbeid. Het tweede boek is de bundel *Pennhurst and the struggle for disability rights*.⁸ Dit betreft een historische verkenning van de staatsinrichting Pennhurst State School and Hospital (Pennsylvania, Verenigde Staten). Tussen 1908 en 1987 leefden en werkten daar meer dan 10.600 mensen in volledige isolatie van de buitenwereld, op grond van vermeende verstandelijke handicaps en ontwikkelingsstoornissen. En in de derde plaats bespreken we Arseli Dokumacı's *Activist affordances: How disabled people improvise more habitable worlds*.⁹ Zij deed een etnografische studie naar de manieren waarop mensen met chronische pijnklachten hun weg vinden in ontoegankelijke leefomgevingen.

Een thema dat deze drie boeken kenmerkt, is dat ze onbekende en tot op heden onvertelde geschiedenissen in kaart brengen. Dit past bij het karakter van *disability history* als wetenschappelijke discipline. Door bekende geschiedenissen opnieuw te bekijken of aan te vullen vanuit de lens van handicap, ontstaan nieuwe inzichten. Meer en meer worden ervaringsdeskundigen zelf betrokken bij het verwoorden van verborgen verledens. Dit is in lijn met het credo van de internationale gehandicaptenbeweging: 'Niets over ons, zonder ons.' Het vertellen van deze verhalen en het erkennen van het vaak onzichtbare werk dat gehandicapte mensen hebben moeten verzetten in hun emancipatiestrijd, wordt in de boeken gekaderd als een daad van erkenning en herdenking.

historici samenwerken is de publiekshistorische website DisPLACE.nl.

6 Anaïs van Ertvelde, *Handicap. Een bevrijding* (Amsterdam 2024) 247-248.

7 Susan Burch, *Committed: Remembering native kinship in and beyond institutions* (Chapel Hill 2021).

8 D.B. Downey e.a. (red.), *Pennhurst and the struggle for disability rights* (Pennsylvania 2020).

9 Arseli Dokumacı, *Activist affordances: How disabled people improvise more habitable worlds* (Durham 2023).

Pennhurst verbindt zelfs een expliciete waarschuwing aan de hervertelling van de geschiedenis van de gelijknamige instelling: als de samenleving niet leert van deze misstanden, komt de wereldwijde (rechts)positie van mensen met een handicap volgens de auteurs verder onder druk te staan.

De drie boeken gaan creatief om met traditionele historische bronnen en onderzoeksmethoden, zoals archiefonderzoek. Zo maken zij gebruik van *oral history* interviews en participatieve onderzoeksmethoden, maar ook van persoonlijke voorwerpen zoals handgemaakte landkaarten, privé familiefoto's en quilts. In *Activist affordances* zet Dokumacı visuele etnografie in als onderzoeksmethode. Hierbij filmt ze de interactie die tussen haar en haar respondenten ontstaat tijdens de interviews. Vervolgens worden de beelden sterk vertraagd en uitvergroot, om kleine handelingen en bewegingen die doorgaans ongezien blijven naar de voorgrond te halen. Een voorbeeld hiervan is wanneer Dokumacı vraagt aan Henri, een oudere man die al decennia leeft met reumatoïde artritis, te laten zien hoe hij een volle mok op tafel zet zonder te morsen. Dit is niet evident, gegeven de beschadigde gewrichten in zijn handen, polsen en ellebogen. Op de vertraagde en uitvergroete videobeelden is te zien dat Henri zijn bewegingen ondersteunt door op verschillende manieren op en tegen de keukentafel te leunen. Dokumacı beschrijft deze bewegingen als een dans, die de ogenschijnlijk rigide tafel omvormt tot een fluïde object dat ondersteuning biedt in een soort samenspel met Henri's pijnlijke, gehandicapte lichaam.

De bewuste manier waarop deze drie boeken zich verhouden tot methodologie en bronnen, zet zich door in de manier waarop de auteurs omgaan met gevoelige zaken. De auteurs nemen de lezer mee in hun reflecties op thema's zoals taalgebruik (reproduceer

je verouderde en stigmatiserende medische diagnoses, of kies je voor hedendaagse terminologie met het risico dat je de historische context aantast?) en identificatie (welke woorden gebruik je voor iemand die geen woord voor handicap kent in de moedertaal, of zichzelf niet als gehandicapt beschouwd?). In *Committed* kiest Burch ervoor om alleen de namen en levensgeschiedenissen te delen van mensen die hebben vastgezet in Canton Asylum for Insane Indians en wanneer familieleden en verwanten hier uitdrukkelijk toestemming voor hebben gegeven: '[N]iet alle kennis is bedoeld om voor alle mensen beschikbaar te zijn.'¹⁰

Tot slot worden de drie boeken gekenmerkt door een focus op één afgebakend, particulier onderwerp, dat wordt neergezet als een brandpunt om grotere historische en hedendaagse maatschappelijke ontwikkelingen te duiden. Het is echter maar de vraag hoe universeel de inzichten zijn die hieruit voortkomen. Op enkele uitzonderingen na ligt het geografische zwaartepunt van de boeken namelijk in Noord-Amerika. Deze Anglo-Amerikaanse dominantie is nog steeds kenmerkend voor *disability history*, maar daar lijkt – zoals we verderop in ons artikel laten zien – langzamerhand een kentering in te komen.

Nieuwe accenten

De overeenkomsten mogen niet verhullen dat deze studies eigen accenten leggen die relevant zijn voor de verdere ontwikkeling van het onderzoeksveld. *Pennhurst* is een klassieke *disability history* studie. Aan de hand van één afgebakende fysieke locatie wordt in chronologische volgorde een breder verhaal verteld over de Noord-Amerikaanse

¹⁰ Burch, *Committed*, 14.

geschiedenis van handicap, met een sterke focus op de *disability rights movement*. Pennhurst State School and Hospital wordt neergezet als dé katalysator voor politieke veranderingen op nationaal en zelfs internationaal niveau, met een glansrol voor mensen die betrokken waren bij het proces van deinstitutionalisering. Bijdragen van onderzoekers, activisten en bestuurders wisselen elkaar af. Opvallend is dat handicap de enige lens is waarmee de auteurs de geschiedenis van de instelling benaderen. Er vindt geen analyse van Pennhurst plaats vanuit een intersectioneel perspectief. Handicap als categorie wordt niet ingezet om tot diepere historische analyse te komen. De auteurs zijn open over hun doelen met het boek: ze benadrukken het belang van herinneren en herdenken, ze sporen de lezer aan om te leren van de beschreven misstanden en ze pleiten voor waardig beheer van het resterende erfgoed. Met reden: nog steeds worden er rond Halloween commerciële spooktochten en andere horroractiviteiten georganiseerd op het voormalige instellingsterrein. Op deze manier levert *Pennhurst* niet zozeer vernieuwende wetenschappelijke kennis op, maar draagt het wel bij aan de publieke geschiedenis van handicap die op steeds meer plekken ontwikkeld wordt.¹¹

Committed lijkt op het eerste gezicht verwant aan *Pennhurst*. Ook in dit boek staat de geschiedenis van één enkele Noord-Amerikaanse instelling centraal. Al snel wordt echter duidelijk dat de vergelijking daar ophoudt. De primaire focus van *Committed* ligt op menselijke verhalen. Geschiedenissen van mensen die niet zelden tot hun dood gedwongen verbleven in Canton Asylum

for Insane Indians, maar ook die van hun families. Burch benadert haar subjecten door middel van *storytelling*, waarbij ze het niet-lineaire tijdsbegrip en het spirituele wereldbeeld van haar subjecten volgt. De vraag 'had [persoon X] nu wel of niet [diagnose Y]?' is niet relevant. Het boek laat zien welke invloed *settler ableism* tot op de dag van vandaag uitoefent op oorspronkelijke Amerikaanse gemeenschappen. *Settler ableism*, koloniaal validisme, beschrijft de geneeskundige en kennispraktijken van kolonisten. Zij deden de onwil en onmacht van oorspronkelijke Amerikanen om zich naar westerse idealen te schikken af als een medische tekortkoming. Kolonisten gebruikten deze redenering als rechtvaardiging om oorspronkelijke Amerikanen op grote schaal te verdrijven en op te sluiten.¹² *Committed* onderzoekt deze specifieke vorm van validisme aan de hand van thema's als macht, kolonialisme en institutionalisering. De zelfbeschikking, verwantschap en 'survivance' – een combinatie van verzet, overleven en transformatie – van gehandicapte mensen vormen hierbij het uitgangspunt.¹³ Tot een eenduidige conclusie komt het boek niet. Dat is ook niet het doel. Het gaat Burch om herinneren als een vorm van heling en haar boek is daarom nadrukkelijk gericht op een breed publiek. Burch geeft niet alleen een duidelijk signaal af richting de obstakels die meestal gepaard gaan met wetenschappelijk historisch onderzoek, maar roept ook op om meer toegankelijke geschiedenissen (en daarmee toekomsten) te cultiveren. Wat ons betreft is *Committed* wel degelijk meer dan alleen een publieksgeschiedenis: Burch laat namelijk zien hoe handicap en ras op een intersectionele wijze kruisen en probeert recht te doen aan de leefwereld van de inheemse volkeren in South-Dakota.

¹¹ Zie bijvoorbeeld Phillippa Carnemolla en Linda Steele, 'Disability activism and institutional heritage', *International Journal of Heritage Studies* 30.11 (2023) 1336-1349; En blogs zoals Public Disability History (public-disabilityhistory.org).

¹² Burch, *Committed*, 9 en 10.

¹³ P.G. Vizenor (red.), *Survivance: Narratives of native presence* (Lincoln 2023).

Daarmee representeert zij de nieuwe trend binnen *disability history* om meer intersectioneel en systeemkritisch onderzoek te doen, om de vanzelfsprekendheid van westerse categorieën te problematiseren.¹⁴

Activist affordances is geen historische studie. Het boek is echter verwant aan *Committed* als het gaat om 'denken met' handicap als categorie. Dokumacı definieert handicap niet als een medisch, individueel gegeven, maar op een ecologische manier. Handicap gaat voor Dokumacı over inkrimping van de omgeving, als gevolg van bijvoorbeeld aangeboren aandoeningen en chronische pijn.¹⁵ Het gevolg hiervan is dat de persoon in kwestie minder mogelijkheden heeft in diens 'lichaam-omgeving relatie' dan voorheen. Dit dwingt mensen om te improviseren, nieuwe mogelijkheden te creëren en te werken met wat er wél beschikbaar is. Door handicap op deze manier te definiëren, de-essentialiseert Dokumacı bestaande definities van handicap en ontstaat er ruimte voor nieuwe vergezichten. Er opent zich een nieuwe wereld, met aandacht voor de inventieve manieren waarop gehandicapte mensen zich bewegen in toegankelijke leefomgevingen. Dit is belangrijk voor iedereen, aangezien de klimaatcrisis leidt tot krimp van ieders omgeving. Dokumacı stelt daarmee fundamentele vragen over de aard van handicap, activisme en design.¹⁶

14 Zie bijvoorbeeld: Adria L. Imada, *An archive of skin, an archive of kin: disability and life-making during medical incarceration* (Oakland California 2022); Of een iets oudere 'klassieker': Julie Livingstone, 'Insights from an African history of disability', *Radical History Review* 94 (2006) 111–126.

15 Voor verdere toelichting op het concept inkrimping (*shrinkage*), zie Dokumacı, *Activist affordances*, 17.

16 Die verder gaan dan recente historische studies over toegankelijkheid zoals Bess Williamson en Elizabeth Guffey, *Making disability modern: Design histories* (Bloomsbury 2020) en Ulrike Winkler, *Mit dem Rollstuhl in die Tatra-Bahn. Menschen mit Behinderungen in der DDR: Lebensbedingungen und materielle Barrieren* (Halle 2023).

De persoonlijke, alledaagse verhalen van Dokumacı's respondenten en haarzelf vormen een erkenning van de strijd en innovaties door gehandicapte mensen, die doorgaans onzichtbaar blijven. Bovendien, en dat is waarom we haar studie hier bespreken, articuleert zij nadrukkelijk de alledaagse (im)materiële realiteit van handicap. Daar is, zoals een aantal Duitse studies laten zien, nog veel historisch onderzoek mogelijk omdat het prozaïsche leven niet voor het oprapen ligt in de relatief toegankelijke en daarom vaak onderzochte archieven van instituties.¹⁷ Antropologisch en etnografisch geïnspireerde onderzoeksmethoden, zoals *oral history*, bieden theoretische kaders en praktische handvatten om toegang te krijgen tot alledaags (be)leven van handicap. Individuele verhalen en herinneringen worden hierbij in een breder sociaal, historisch en cultureel kader geanalyseerd.

Trans/international Disability History

We zien dus dat veel nieuwe studies zich bewegen in het veld *disability history* zoals zich dat met name sinds de eeuwwisseling heeft ontwikkeld, waarbij de aandacht voor intersectionaliteit, het alledaagse leven en publieksgeschiedenis groeiende is zoals ook in *mainstream* historiografie. Ook is het recente pleidooi voor *critical ability history*, dat zich richt op het blootleggen van validisme in maatschappelijke normen, wat ons betreft een nieuw accent dat in het verlengde ligt van het pleidooi van de *new*

17 In de volgende studies is het dagelijks leven van families met een gehandicapt kind al wel onderwerp van onderzoek geweest: Raphael Rössel, *Belastete Familien? Eine Alltagsgeschichte westdeutscher Haushalte mit behinderten Kindern (1945-1990)* (Frankfurt 2022) en Pia Schmüser, *Familiäre Rehabilitation? Eine Alltagsgeschichte ostdeutscher Haushalte mit behinderten Kindern (1945-1990)* (Frankfurt 2023).

disability historians.¹⁸ Daarnaast is er een aantal terreinen die pas heel recent vanuit een *disability history* perspectief ontgonnen worden: historische demografie, middeleeuwse en vroegmoderne geschiedenis en transnationale geschiedenis.¹⁹ Vanwege onze expertise zullen we hier vooral ingaan op het terrein van transnationale geschiedenis. In het slot van ons artikel komen we ook nog terug op de andere twee terreinen.

Vanaf het begin van deze eeuw heeft een handjevol historici zich toegelegd op het bestuderen van transnationale invloeden op de constructie van handicap in nationale en lokale gemeenschappen. Deze historici baseren zich op de veronderstelling dat de uitwisseling van ideeën, personen en praktijken over landsgrenzen heen heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van publiek beleid voor gehandicapte mensen. Zo weten we dat deze uitwisseling werd vormgegeven door westerse missionarissen, medici en wetenschappers die voorzieningen bezochten voor gehandicapte mensen in het buitenland of participeerden in internationale conferenties. Vanuit een breder perspectief bekritiseert de groep transnationale historici de dominante rol die wordt toegedicht aan nationale overheden in de ontwikkeling van moderne voorzieningen in de verzorgingsstaat. Ze belichten bijvoorbeeld de invloed van niet-gouvernementele of intergouvernementele organisaties, particuliere initiatieven en andere netwerken van transnationale kennisuitwisseling. Wat is de actuele stand

van zaken betreffende de transnationale geschiedenis van gehandicapte mensen?

Transnational disability history is, zoals Gildas Brégain stelt, nauw verweven met de opkomst van mondiale en transnationale benaderingen in verwante onderzoeksvelden zoals medische geschiedenis. Transnationale geschiedschrijving wordt door hem gedefinieerd als 'a history that is focused on interactions, connections and flows between and across nations over the last 200-250 years and that is not a history of nations'.²⁰ Bij transnationale geschiedenis wordt nadruk gelegd op concrete uitwisselingen van personen, praktijken of ideeën. Het bestudeert hoe lokale ervaringen en actoren beïnvloed werden door deelname aan vormen van interactie over landsgrenzen heen. Zo bezien bestaan er nauwelijks transnationale *disability histories*. Pionierende studies met een internationaal perspectief op handicap bestaan vaak uit een verzameling hoofdstukken met een lokale of nationale focus. In veel gevallen ontbreekt een samenhangende methode of synthese en blijft het bij de geografische variëteit van de afzonderlijke hoofdstukken. Dit geldt bijvoorbeeld voor *The Oxford handbook of disability history*, geredigeerd door Michael Rembis, Catherine Kudlick en Kim E. Nielsen.²¹ Ook in *The Routledge history of disability* van Roy Hanes, Ivan Browns en Nancy E. Hansen wordt de transnationale claim alleen waargemaakt in het hoofdstuk van Brégain over semantische veranderingen in documenten van internationale instituties.²²

18 Nina Mackert en Jürgen Martschukat, 'Introduction: critical ability history', *Rethinking History* 23.2 (2019) 131-137; Leonieke Vermeer, 'From diaries to data doubles. Self-tracking in Dutch diaries (1780-1940)', *Life Writing* 19.2 (2022) 215-240; Elizabeth Grubgeld, *Disability and life writing in post-independence Ireland* (Cham 2020).

19 Zie voor een uitgebreide bespreking van de geschiedenis van handicap voor 1800: Blackie en Moncrieff, 'State of the field'.

20 Gildas Brégain, 'Transnational history of disability: Reflections', in: Marcia H. Rioux e.a. (red.), *Handbook of Disability: Critical thought and social change in a globalizing world* (Cham 2022) 1-21, aldaar 2.

21 Michael Rembis e.a. (red.), *The Oxford handbook of disability history* (Oxford 2018).

22 Roy Hanes e.a. (red.), *The Routledge history of disability* (London 2018) 1-6; Gildas Brégain, 'The role of international institutions in the process of categorization

Recent is er werk verschenen dat wel gebaseerd is op onderzoek naar concrete momenten van kennisuitwisseling tussen verschillende landen. Dit wordt bijvoorbeeld gedaan door Julie M. Powell in *Bodies of work. The First World War and the transnational making of rehabilitation*.²³ Haar werk kan beschouwd worden als een eerste poging om de ontwikkeling van revalidatievoorzieningen voor gewonde soldaten na de Eerste Wereldoorlog te bestuderen vanuit een transnationaal perspectief.²⁴ Specifiek richt Powell zich op contactmomenten tussen lokale en nationale organisaties voor revalidatie uit de voormalig geallieerde mogendheden Frankrijk, Groot-Britannië, Italië en de Verenigde Staten. Ze concludeert dat deze landen een 'allied culture of rehabilitation' vestigden waarin de ideeën van het sociaal reformisme, de filantropie en de arbeidersbeweging uit het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw resoneerden. Gelijkgestemde betrokkenen zoals revalidatieartsen vormden netwerken die een bijdrage leverden aan de verspreiding van protheses en revalidatietechnieken die het uitgangspunt zijn van de studie van Powell, waaronder het Permanent Inter-Allied Committee (PIC).²⁵

Powell ontrafelt in *Bodies of work* de nationalistisch georiënteerde retoriek waarmee revalidatie voor gewonde soldaten uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog werd ingekleed. De juiste revalidatietechnieken

werden, zoals zij stelt, vooral ingezet om de gevestigde orde van veteranen met hun traditionele idealen te beschermen en eventuele arbeidstekorten in de toekomst te voorkomen. Voor revalidatiebeoefenaars en belangenbehartigers was dit een reden om te participeren in transnationale uitwisselingen die soms zelfs tijdens oorlogen en politieke spanningen plaatsvonden. Pas later werd het recht op revalidatie uitgebreid naar andere gehandicapte mensen, zoals de groep 'industriële invaliden' die vanwege een ongeval arbeidsongeschikt werden.²⁶ De gerevalideerde veteraan als actor in het revalidatieproces en de transnationale actiebeweging blijft lange tijd onderbelicht in het boek.²⁷ Pas in het laatste hoofdstuk belicht de auteur de rol van veteranen in de actiebewegingen die het recht op revalidatie probeerde uit te breiden naar andere groepen gehandicapten mensen.²⁸ De vraag is of hiermee helemaal recht wordt gedaan aan meer subtiele vormen van participatie in netwerken van transnationale kennisuitwisseling en manieren waarop gehandicapte veteranen zich bewogen in de revalidatiecultuur die niet zo zeer gericht was op actievoeren. Zo weten wij dat gehandicapte oorlogsveteranen meer dan eens participeerden in revalidatieconferenties en een bijdrage probeerden te leveren aan bijvoorbeeld de medische en prothetische zorg en de beroepsopleiding van oorlogsgehandicapten.²⁹

of 'disabled people' 1930-1975', in: Hanes, *The Routledge history of disability*, 117-132.

23 Julie M. Powell, *Bodies of work: The First World War and the transnational making of rehabilitation* (Cambridge 2022).

24 Zie voor een recent voorbeeld uit de omvangrijke literatuur: Michael Robinson, *Shell-shocked British Army veterans in Ireland, 1918-39: a difficult home-coming* (Manchester 2022).

25 Powell, *Bodies of Work*, 1-7.

26 Ibidem, 7-15.

27 Ibidem, 8.

28 Ibidem, 183-220.

29 Matthew Price, *Bodies and souls: The rehabilitation of maimed soldiers in France and Germany during the First World War* (PhD diss., Stanford University, 1998).

Europese geschiedenis vanuit transnationaal perspectief

Een boek dat op een andere manier aandacht geeft aan momenten van trans/internationale kennisuitwisseling in de geschiedenis van handicap is Dagmar Herzogs *Unlearning eugenics. Sexuality, reproduction and disability in post-Nazi Europe*.³⁰ Herzog reconstrueert in deze studie de politieke en maatschappelijke controverses over de restricties op seksuele en reproductieve zelfbeschikking van gehandicapte mensen in West-Europa en Oost-Europa na de Tweede Wereldoorlog. Ze concludeert dat het debat over het recht op leven en dood in West-Europese landen gedomineerd werd door eugenetische ideeën die zijn oorsprong vinden in het nazistisch gedachtegoed. Sinds de nederlaag van Nazi-Duitsland zijn die ideeën, zoals Herzog stelt, geëvolueerd tot een effectief onderdeel in de morele strijd ter bevordering van abortusrechten voor zwangere vrouwen. In de retoriek van de voorstanders van de verruiming van het abortusrecht werd abortus op grond van een foetale handicap beschouwd als mogelijkheid om gezinnen tragedie te besparen en de maatschappij te ontlasten.³¹ Deze argumenten werden in het begin van deze eeuw zelfs overgenomen door politiek conservatieve organisaties en religieuze anti-abortusactivisten in West-Europa en Oost-Europa. Een voorbeeld hiervan is een cluster teksten van theologen die zich verzamelden rond paus Benedictus XVI en zich positief uitlieten over het recht op abortus onder bepaalde voorwaarden.³²

Met *Unlearning eugenics* laat Herzog zien hoe controverses over seksualiteit,

voortplanting en handicap hebben bijgedragen aan de agendering van medisch-ethische kwesties in Europa. Ze richt zich daarbij specifiek op West-Europese landen, terwijl de aandacht die zij in haar inleiding schenkt aan Oost-Europese landen en de Europese eenwording doet vermoeden dat ook dat perspectief niet ontbreekt.³³ In de eerste twee hoofdstukken gaat Herzog achtereenvolgens in op de wetgeving en discussie omtrent de verruiming van het recht op abortus in de jaren zeventig en de veranderende houding in West-Duitsland en hedendaags Duitsland ten opzichte van het recht op voortplanting voor gehandicapte mensen. Tot slot keert Herzog in haar laatste hoofdstuk terug naar de Europese Unie (als internationale institutie) met een kritische verhandeling over de implicaties van het hedendaagse activisme van gehandicapte mensen op concepten als autonomie en intimiteit.³⁴ Het activisme van gehandicapte mensen kent echter, ook in de voormalige Oostbloklanden die tegenwoordig lid zijn van de Europese Unie, een langere voorgeschiedenis. De eerste onderzoeken tonen voorzichtig aan dat het activisme in Oost-Europa en West-Europa niet veel van elkaar verschilden.³⁵

De werken van Powell en Herzog laten goed zien hoe een transnationale geschiedenis van gehandicapte mensen eruit kan zien. Enerzijds lukt het hen buiten de traditionele kaders van de natiestaat te treden door zich te richten op de uitwisseling van ideeën, personen en praktijken buiten overheidsnetwerken om. Anderzijds blijven hun studies beperkt tot uitwisseling tussen West-Europese landen. Dat is geen noodzakelijkheid:

³³ Ibidem, 3-14.

³⁴ Ibidem, 70-98.

³⁵ Zie bijvoorbeeld: Monika Baár, 'Disabling the Iron Curtain: an alternative perspective on (Central) Europe' (inaugurele rede, Instituut voor Geschiedenis, Universiteit Leiden, 14 december 2018).

³⁰ Dagmar Herzog, *Unlearning eugenics. Sexuality, reproduction, and disability in Post-Nazi Europe* (Wisconsin 2018).

³¹ Ibidem, 3-8.

³² Ibidem, 8-14.

één van de voordelen van *transnational disability history* is juist de mogelijkheid van historici om onderzoek te doen naar vormen van mondiale of interculturele kennisuitwisseling die bestaande dichotomieën tussen het oosten en het westen en het centrum en de periferie overstijgen. Dergelijke studies zijn nog zeldzaam, maar de hoeveelheid historisch onderzoek naar andere regio's dan het mondiale Noorden neemt snel toe.³⁶ De recent verschenen bundel *Re/Imaginations of disability in state socialism. Visions, promises and frustrations* van Kateřina Kolářová en Martina Winkler levert in dit verband een interessante aanzet.³⁷ In deze bundel bestuderen de auteurs de complexe relatie tussen gehandicapte mensen en de socialistische belofte van geluk en voorspoed. Kolářová en Winkler stellen dat gehandicapte mensen niet werden weggemoffeld uit de utopische aspiraties van de voormalige socialistische staten in Oost-Europa, maar juist onderdeel vormden van het vooruitgangsgeloof. Culturele representaties van mensen met een handicap legitimeerden de noodzaak van een vergevorderde socialistische staat zonder materiële ongelijkheid.³⁸

De afzonderlijke hoofdstukken in *Re/Imaginations of state socialism* bevatten veelal geen transnationaal onderzoek. Wel slagen de auteurs erin hun bijdragen te clusteren volgens een analytisch begrip dat zij *defectology* noemen. Met dit begrip wordt de disfunctionele relatie tussen gehandicapte mensen en de Oost-Europese samenleving aangeduid. Daarbij was de mate waarin de handicap gecompenseerd

kon worden met arbeidsproductiviteit bepalend voor de manier waarop het individu kon integreren in de maatschappij of werd gesegregeerd.³⁹ De auteurs gebruiken dit concept om de omgang met gehandicapte mensen in individuele landen te verklaren en sommigen bespreken daarbij de rol van transnationale uitwisseling. Zo beantwoordt Mladenov in zijn hoofdstuk de vraag hoe de benadering van gehandicapte mensen door socialistische regimes bijdroeg aan het project van gezonde en gemotiveerde arbeiders. Hij stelt dat de Russische manier van beoordeling van 'invaliditeit' in percentages van arbeidsongeschiktheid een blauwdruk was voor de ideologische constructie van de socialistische staat van Bulgarije.⁴⁰ Ook Claire Shaw wijst op transnationalisme met haar onderzoek naar de uitwisseling van ervaringsverhalen tijdens het eerste symposium voor doven en slechthorenden in socialistische staten dat op 15 oktober 1968 geopend werd in Moskou. Zij concludeert dat het symposium – in de nasleep van de Praagse Lente – door de organisatoren uit de Sovjet-Unie werd ingezet om een gezamenlijke identiteit te creëren van doven en slechthorenden in socialistische landen. Deze identiteit werd vervolgens zowel achter als over het IJzeren Gordijn heen verspreid.⁴¹

Een boek als *Re/Imaginations of disability in state socialism* daagt uit om vervolgonderzoek te doen naar vormen van kennisuitwisseling die de politieke spanningen tussen Oost-Europa en West-Europa ten

36 Een recent voorbeeld is Esmee Cleall (red.), *Global histories of disability 1700-2015: Power place and people* (Londen 2023).

37 Kateřina Kolářová en Martina Winkler, *Re/Imaginations of disability in state socialism. Visions, promises, frustrations* (Frankfurt 2021).

38 Ibidem, 7-13.

39 Ibidem, 13-19.

40 Teodor Mladenov, 'Disability assessment under state socialism', in: idem (red.), *Re/Imaginations of disability in state socialism. Visions, promises, frustrations* (Frankfurt 2021) 91-116.

41 Claire Shaw, "Just Like It Is at Home!" Soviet deafness and socialist Internationalism during the Cold War', in: idem (red.), *Re/Imaginations of disability in state socialism. Visions, promises, frustrations* (Frankfurt 2021) 27-61.

tijde van de Koude Oorlog overstijgen. Er kan dan bijvoorbeeld gekeken worden naar de participatie van afgevaardigden uit beide gebieden aan internationale conferenties. Aanzetten hiervoor zijn reeds gedaan in de genoemde bijdrage van Shaw en in een recent artikel van Mónika Baár.⁴² Indirect raakt het hoofdstuk van Shaw ook aan een ander grijs gebied in *transnational disability history*. Gehandicapte personen komen in het onderzoek vooral ter sprake als onderdeel van processen en in relatie met producten zoals protheses die hen ondersteunen. Een enkele keer komen zij naar voren als actor in de actiebewegingen die streken voor de rechten van gehandicapte mensen zoals in het laatste hoofdstuk van Powell. Het gevaar bestaat dat de gehandicapte mens dan wel beschouwd wordt als passieve ontvanger van zorg, dan wel als actievoerder. Meer subtielere vormen van participatie, bijvoorbeeld in een symposium zoals besproken in het hoofdstuk van Shaw, raken daardoor op de achtergrond. Studie naar deze subtielere vormen wordt mogelijk als we een meer geïntegreerde benadering van *agency* volgen. Hierbij zouden we *agency* niet moeten begrijpen volgens een Anglo-Amerikaans model van activisme, maar oog moeten hebben voor diverse manieren van uitdrukken en in de wereld zijn.⁴³ Geïnspireerd door poststructuralistische theorieën over machtsverhoudingen bekritiseert deze benadering de radicale distinctie tussen de vrijheid om jezelf uit te drukken en de vermeende onderdrukking vanuit zorgautoriteiten. Zo heeft Baár laten zien dat gehandicapte mensen in

Hongarije vaak samenwerkten met experts en professionals; een samenwerking die in de Anglo-Amerikaanse context veel meer omstreden is.⁴⁴

Tot slot

Met het benoemen van Anglo-Amerikaanse vooronderstellingen hebben we een belangrijke uitdaging van *disability history* te pakken. Het vakgebied is onlosmakelijk verbonden met de activistische en wetenschappelijke bijdragen uit dit deel van de wereld en bouwt, zoals we hebben laten zien, nog altijd op die bijdragen voort. Tegelijkertijd verdienen deze vooronderstellingen kritiek en alternatieven om goed en vernieuwend historisch onderzoek te kunnen doen in andere contexten waaronder de Nederlandse.⁴⁵ Wij hebben betoogd dat transnationale geschiedenis goede aanknopingspunten biedt om tot nieuwe inzichten te komen. Een transnationale benadering laat ons zowel de specifieke context zien als de raakpunten met andere contexten. Dit voorkomt dat we onbewust de Anglo-Amerikaanse context als maatstaf nemen. Waar een transnationale benadering ons uitdaagt om 'breder' (dan het kader van de natiestaat) te kijken, daar denken we dat ook een 'dieper' en 'langer' perspectief verrijkend zou zijn voor *disability history*.⁴⁶

42 Mónika Baár, 'Seeking inclusion through redefining expertise: the changing spatial contours of disability activism in the long 1970s', *European Review of History: Revue européenne d'histoire* 29.3 (2022), 452-468.

43 Zie voor een theoretische reflectie: Pieter Verstraete, *In the shadow of disability: Reconnecting history, identity and politics* (Opladen 2012) 19-37, 119-122.

44 Mónika Baár, 'Informal networks, international developments and the founding of the first interest-representing associations of disabled people in Hungary in the Late Socialist Period (1970s – 1980s)', *Moving the social* 53 (2015) 39-62.

45 Zie voor een overzicht van de internationale disability studies literatuur bijvoorbeeld: Anju Sosan George e.a. (red.), *Disability studies: A bibliography* (Kottayam 2022) (geraadpleegd op 8 mei 2025, via: https://www.academia.edu/70507458/Disability_Studies_A_Bibliography).

46 Cf. Sam de Schutter, 'A global approach to local problems? How to write a longer, deeper, and wider

Voor die diepgang zouden we te rade kunnen gaan bij antropologen, die de afgelopen jaren fascinerende microgeschiedenissen schreven. Een goed voorbeeld is het hierboven besproken *Activist affordances* waarin alledaagse handelingen centraal staan, maar we denken ook aan het onderzoek van bijvoorbeeld McKearney en Zoanni over mensen met een verstandelijke beperking. Daarin articuleren zij manieren van in de wereld zijn die niet goed passen in de zogenaamd normale modellen van *agency* en in de westerse benaderingen van handicap.⁴⁷ Zij paren nauwkeurig empirisch onderzoek aan een goed uitgewerkt theoretisch kader. Dat levert vaak vernieuwende inzichten op – zeker in vergelijking met veel institutioneel georiënteerde *disability histories*. Een mooi recent voorbeeld in de Nederlandse context is het historische proefschrift van Nathanje Dijkstra waarin zij een nauwkeurige, praxeo-graphische analyse van arbeidsongeschiktheid biedt. Door te laten zien dat handicap in verschillende praktijken op verschillende manieren bestaat, levert zij niet alleen een nieuwe bijdrage aan *disability history*, maar corrigeert zij ook oudere studies over arbeidsongeschiktheid waaraan vaak een statische en medische definitie van handicap ten grondslag ligt.⁴⁸

Tot slot willen we een lans breken voor ‘langer’ of *longue durée* onderzoek. De focus van ons eigen onderzoek ligt op het recente verleden, maar in de afgelopen jaren verschijnen steeds meer studies die verder teruggaan

en die een langere periode bestrijken. Eén van de uitdagingen voor het vakgebied is om onderzoek uit verschillende periodes aan elkaar te koppelen en zo scherper te krijgen of handicap inderdaad de moderne categorie is die wij vaak denken dat zij is. Een recente workshop over emoties en handicap probeerde nadrukkelijk onderzoek over verschillende periodes samen te brengen en te verkennen welke (dis)continuïteiten zichtbaar waren.⁴⁹ Bovendien is het dankzij (de digitalisering van) grote datasets steeds beter mogelijk om onderzoek over een lange termijn te doen. Zo laat Zweeds onderzoek op basis van kwantitatieve gegevens trends zien in de demografie van gehandicapte mensen. Daarmee komen we meer te weten over gehandicapte mensen buiten de instituties en zien we bijvoorbeeld hoe de participatie in de huwelijks- en arbeidsmarkt zich ontwikkelde door de tijd heen.⁵⁰ Daarbij blijkt dan wel vaak aanvullend kwalitatief onderzoek nodig te zijn om beter te begrijpen waarom bepaalde ontwikkelingen plaatsvinden en welke invloed ze hadden in het dagelijks leven.

Er zijn, kortom, nog volop uitdagingen om handicap te adresseren in historisch onderzoek en nieuwe mogelijkheden om het verleden en onszelf op een (on)aangenaam verrassende manier te leren kennen. Een blijvend aandachtspunt is de *new disability historians* ambitie om handicap toe te voegen aan de ‘analytische gereedschapskist’ van de historicus. Te vaak is het vakgebied nog

history of the international year of disabled persons in Kenya’, *Diplomatica* 1.2 (2019) 221-242.

47 Patrick McKearney en Tyler Zoanni, ‘Introduction. For an anthropology of cognitive disability’, *The Cambridge Journal of Anthropology* 36.1 (2018) 1-22.

48 Nathanje Dijkstra, *Making up incapacity for work? How government officials, medical experts and disabled workers brought incapacity for work into being in the first Dutch social security law (1901-1967)* (PhD diss., Universiteit Utrecht, 2024).

49 Zie: Call for Papers ‘Histories of disability and emotions – An international online conference hosted by KU Leuven and the University of Liège’ (13-15 juni 2023) (geraadpleegd op 19 februari 2024, via: <https://dishist.hypotheses.org/2770>).

50 Lotta Vikström, Kateryna Karhina, Johan Junkka, ‘Two centuries of inequalities: disability and partnership in Sweden’, in: Magda Nico en Gary Pollock (red.), *The Routledge handbook of contemporary inequalities and the life course* (London 2022) 136-151.

in zichzelf gekeerd. De geschiedenis van handicap is relevant op zichzelf, maar – zoals met name historici als Baár, Herzog en Dijkstra laten zien – het werpt ook nieuw licht op bekendere onderwerpen als de Koude Oorlog, seksualiteit en de verzorgingsstaat. Daarnaast biedt een historische benadering van handicap volop kansen om bruggen te slaan naar andere emancipatoire disciplines zoals genderstudies, *Black history*, en (de) koloniale geschiedenis.

Over de auteurs

Floris Plak is promovendus bij de onderzoeksgroep Politieke Geschiedenis bij de Vrije Universiteit Amsterdam.
E-mail: f.c.k.plak@vu.nl

Eline Pollaert is promovendus bij de onderzoeksgroep Politieke Geschiedenis bij de Vrije Universiteit Amsterdam.
E-mail: e.pollaert@vu.nl

Dr. Paul van Trigt is UD Sociale Geschiedenis bij de Universiteit Leiden.
E-mail: p.w.van.trigt@hum.leidenuniv.nl